

- Саратовского университета. Серия «Социология. Политология». – 2012. – Том 12. – Вып. 4. – С. 89–93.
6. Ільїн М., Мелешкіна Є. Вибори 1999-2000 рр. в Росії: трансформація електорального простору і владних відносин / М.Ільїн, Є.Мелешкіна // Політична думка. – 2000. – № 2. – С. 10–14.
 7. Кононенко Н. Ліберальна опозиція в Росії: міф чи реальність? / Н.Кононенко // Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. – 2014 / 2 (70). – С. 91–106.
 8. Портников В. Про вибори в Росії / В.Портников // День. – 2000. – 28 березня. – С. 1.
 9. Третьяков В. Пир побежденных / В.Третьяков // Независимая газета. – 2000. – 28 марта. – С. 3.
 10. Федоров В., Цуладзе А. Эпоха Путина / В.Федоров, А.Цуладзе. – М.: Эксмо, 2003. – 448 с.
 11. Шмелев Б. Президент ушел! Что дальше? / Б.Шмелев // Власть. – 2000. – № 2. – С. 3–11.
 12. Schneider E. Das politische system der Russischen Foderation. Westdeutscher Verlag, 2001, 264 s.

УДК 364.3-053.6

J.Michno, H.Sommer, H.Sommer

MŁODZIEŻ A BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE W OKRESIE PÓŻNEJ NOWOCZESNOŚCI

Niezależnie od przyjętej definicji bezpieczeństwo to stan pożądany i pozytywnie wartościowany. Ujęcia leksykalne utożsamiają bezpieczeństwo ze stanem braku zagrożenia i pewnością. W ujęciach nauk społecznych bezpieczeństwo jest jedną z podstawowych potrzeb, warunkiem prawidłowego funkcjonowania jednostek i zbiorowości ludzkich. Jest również jedną z nadrzędnych wartości ukierunkowujących ludzkie dążenia.

Późną nowoczesność charakteryzują cztery główne cechy: wymóg zaufania do systemów technicznych i organizacyjnych o wielkim stopniu skomplikowania; pojawienie się nowych wymiarów ryzyka, a zwłaszcza

«ryzyka wyprodukowanego» w toku zmian cywilizacyjnych i technologicznych; powszechna nieprzejrzystość, niepewność i chaotyczność życia społecznego oraz postępująca globalizacja ekonomiczna, polityczna i kulturowa. Późna nowoczesność jest określana jako «społeczeństwo ryzyka» czy «kultura ryzyka».

Postawy młodzieży związane z bezpieczeństwem są ambiwalentne a czasami nawet paradoksalne.

Słowa kluczowe: *młodzież, bezpieczeństwo, późna nowoczesność, ryzyko, społeczeństwo.*

Irrespective of the accepted definition a security is a desired and positively evaluated state. Lexical presentations are identifying the security with the state of the lack of the threat and the certainty. In presentations of the social science the security is one of essential needs, the condition of correct functioning of individuals and human communities. It is also one of the superior values directing human aspirations.

Late modernity is characterized by four main features: the requirement of confidence in the technical and organizational systems of great complexity; the emergence of new dimensions of the risk, especially of «produced risk» in the course of civilization and technological changes; the general lack of transparency, the uncertainty and the chaotic nature of the social life; and the increasing economic, political and cultural globalization. The late modernity is defined as the «risk society» or «risk culture».

The attitudes of young people related to the security are ambivalent and with times even paradoxical.

Key words: *youth, security, late modernity, risk, society.*

1. Bezpieczeństwo – uwagi wstępne

Zagadnienie bezpieczeństwa doczekało się całkiem bogatego opracowania naukowego. Zajmują się nim zarówno przedstawiciele dziedzin humanistycznych, społecznych, prawnych, zarządzania czy militarnych. Powstała nawet ogólna teoria bezpieczeństwa nazywana sekurologią¹ lub securitologią². Niemniej jednak należy jednoznacznie stwierdzić, że wszelkie ogólne dywagacje na temat bezpieczeństwa wydają się jałowe z tej przyczyny, iż pojęcie bezpieczeństwa jest

¹ Z. Długosz, *Pojęcie bezpieczeństwa jako kategorii ontologicznej*, s. 7, <http://im.org.pl/ins/news/ontologia.pdf> (dostęp z dnia 14.03.2013).

² L. Korzeniowski, *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*. Kraków 2008.

wieloznaczne, nieostre, wielowymiarowe i rozmaicie ujmowane. Mówi się między innymi o bezpieczeństwie jako jednej z podstawowych potrzeb egzystencji ludzkiej, jako naczelnej wartości współczesnego świata, jako stanie utożsamianym z poczuciem pewności i brakiem zagrożenia, jako procesie posiadającym pewną dynamikę i rosnący zakres, czy wreszcie jako celu i uzasadnieniu istnienia państwa itp³.

W literaturze przedmiotu koncepcja bezpieczeństwa została rozszerzona o wartości podlegające ochronie i środki tejsze ochrony⁴. Pisz się o rozmaitych aspektach, kryteriach, parametrach, wymiarach, typach czy rodzajach bezpieczeństwa. Tworzy się różnego rodzaju, mniej lub bardziej udane, klasyfikacje i typologie tego pojęcia. Próbuje się je zdefiniować na różne sposoby⁵. Zamiast mówić o bezpieczeństwie w ogóle, zasadnym wydaje się postulat, aby z racji abstrakcyjności, rozpatrywać zagadnienie bezpieczeństwa w kontekście jego przymiotnikowego określenia. Takie zawężenie zakresu wyznacza i porządkuje ramy poszukiwań badawczych i teoretycznych. Spośród wielorakich aspektów bezpieczeństwa najważniejsze wydają się być aspekt podmiotowy i przedmiotowy, wymienia się ponadto aspekt przestrzenny, czasu i sposobu zorganizowania⁶.

W zależności od obszaru zainteresowań i potrzeb tematyki rozważań naukowych poszczególne typologie rozwija się oraz uszczegóławia i tak, można rozważać bezpieczeństwo informacyjne, ekologiczne, ekonomiczne (dzielone następnie na: surowcowe, finansowe, technologiczne, żywnościowe, materialne, socjalne itp.), demograficzne, społeczne, ideologiczne, miejscowe, lokalne, krajowe, regionalne (w różnych znaczeniach tego terminu), subregionalne, ponadregionalne, transregionalne, uniwersalne, kosmiczne,

koalicyjne, zbiorowe, wspólne, wszechstronne, defensywne, kooperacyjne, powszechne i inne⁷.

Niezależnie od przyjętej definicji i dziedziny naukowych poszukiwań, nie ulega wątpliwości, że bezpieczeństwo to stan pożądany i pozytywnie wartościowany. Ujęcia leksykalne utożsamiają bezpieczeństwo ze stanem braku zagrożenia i pewnością. Filozoficzne ujęcia bezpieczeństwa wskazują, iż jego istota tkwi w takich formach istnienia, które nie ograniczają się tylko do braku zagrożeń, ale zapewniają przetrwanie rozwój i doskonalenie⁸. Jest dobrem naturalnym człowieka skłaniającym do starań o nie⁹. W ujęciach nauk społecznych bezpieczeństwo jest jedną z podstawowych potrzeb, warunkiem prawidłowego funkcjonowania jednostek i zbiorowości ludzkich. Jest również jedną z nadrzędnych wartości ukierunkowujących ludzkie dążenia. Niemniej jednak, w zdecydowanej większości przypadków, zapewnienie bezpieczeństwa leży poza możliwościami izolowanych jednostek, stąd też ludzie łączą swoje wysiłki stowarzyszając się czy powołując państwo jako gwaranta swojego bezpieczeństwa¹⁰.

W tym kontekście, na szczególną uwagę zasługuje zagadnienie bezpieczeństwa społecznego. Marek Leszczyński pisze o trzech komponentach bezpieczeństwa społecznego tj. bezpieczeństwie socjalnym, bezpieczeństwie wspólnotowym i bezpieczeństwie rozwojowym i dodaje, iż jego trzyczynnikowy model bezpieczeństwa społecznego ma charakter iloczynowy (przy czym poszczególne wskaźniki każdego z rodzajów bezpieczeństwa przyjmują wartości w przedziale od 0 do 1), zatem jeśli którykolwiek z komponentów przybierze zerową wartość, to wskaźnik bezpieczeństwa społecznego również wyniesie zero¹¹.

Bezpieczeństwo socjalne łączy on z gwarancjami prawno-instytucjonalnymi w sferze minimalnych dochodów, płac, transferów socjalnych wynikających z istoty demokratycznego państwa. Bezpieczeństwo rozwojowe związane jest z możliwościami rozwojowymi

³ J.Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*. Warszawa 1996; J.Świniarski, *O naturze bezpieczeństwa. Prolegomena do zagadnień ogólnych*, Warszawa – Pruszków 1997; R.Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego: koncepcje – struktury – funkcjonowanie*, Warszawa 1999; K.Malak, *Bezpieczeństwo jako kategoria i zjawisko społeczne*, «Piotrkowskie Zeszyty Międzynarodowe» 2007, nr 2. A.Skrabacz, *Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne*. Warszawa 2012.

⁴ A.Skrabacz, *Bezpieczeństwo społeczne...*, op. cit., s. 20.

⁵ Z.Długosz, *Pojęcie bezpieczeństwa...*, op. cit.; K.Malak, *Bezpieczeństwo...*, op. cit.; J.Stańczyk, op. cit.; J.Świniarski, op. cit.

⁶ R.Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa...*, po. cit.; K.Malak, *Typologia bezpieczeństwa. Nowe wyzwania*, <http://stosunki-miedzynarodowe.pl/bezpieczenstwo/954-typologia-bezpieczenstwa-nowe-wyzwania?start=2> (dostęp z dnia 13.03.2013).

⁷ K.Malak, *Typologia bezpieczeństwa...*, op. cit.

⁸ Z.Długosz, *Pojęcie bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 2.

⁹ J.Świniarski, *O naturze bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 56.

¹⁰ A.Krabacz, *Bezpieczeństwo społeczne...*, op. cit., s. 26.

¹¹ M.Leszczzyński, *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku*, Warszawa 2011, S. 58-59.

obywateli w danym państwie, uzależnionymi od kapitału ludzkiego (kwalifikacji, wiedzy, umiejętności, ogólnego stanu zdrowia. Bezpieczeństwo wspólnotowe odnosi się do kapitału społecznego a dotyczy zaufania społecznego, zdolności do współpracy, pomocy, zdolności do tworzenia organizacji, aktywności obywatelskiej, subiektywnego poczucia jednostki bycia częścią większej zbiorowości¹².

Bezpieczeństwo bardzo często jest zestawiane w sposób konfrontacyjny z ryzykiem, które jest zagrożeniem dla stanu pewności. Podobnie jak w przypadku pojęcia bezpieczeństwa, także i ryzyko jest terminem nieostrym i wieloznacznym, definiowanym na różne sposoby. Na gruncie sercuitologii twierdzi się, iż ryzyko jest przewidywalne, tworzone są wzory na obliczanie ryzyka, opisuje się metody oceny ryzyka, podejmowane są próby zarządzania ryzykiem, wymienia się różne jego rodzaje¹³. Przy czym należy zwrócić uwagę, iż ryzyko zawsze posiada konotacje negatywne, co sprawia, że używane są zwroty typu: «ryzyko niepowodzenia», «ryzyko utraty», «ryzyko zajścia niekorzystnych (niepożądanych) zdarzeń», ryzyko śmierci» itp.

Najistotniejszymi wydają się zagrożenia o trwałym charakterze między innymi takie jak: zagrożenia związane działaniami sił przyrody, zagrożenia związane z rozwojem cywilizacyjnym, zagrożenia synergiczne oraz zagrożenia asymetryczne. Autorką obszernej analizy pojęcia i typologii zagrożeń społecznych ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń socjalnych i psychospołecznych jest Aleksandra Skrabacz¹⁴. O współczesnych zagrożeniach społecznych pisze również wymieniany powyżej M. Leszczyński¹⁵. Zagadnienie bezpieczeństwa nabiera szczególnego znaczenia w społeczeństwie ryzyka związanego z okresem późnej nowoczesności.

2. Koncepcja późnej nowoczesności – paradygmat modernizacyjny

Koncepcja późnej nowoczesności kreowana wspólnie przez Anthonyego Giddensa, Scotta Lasha, czy Ulricha Becka¹⁶ jest

odpowiedzią intelektualną na krytyczne stanowisko teorii postmodernistycznej. Autorzy ci podkreślają, iż nowoczesność bynajmniej się nie skończyła a społeczeństwa nie wkraczają w okres postmodernizmu czy ponowoczesności, ale że obecna epoka jest dopiero pełną manifestacją wcześniejszych tendencji, zaś konsekwencje nowoczesności (modernizacji) właśnie teraz stają się bardziej radykalne i uniwersalne niż wcześniej¹⁷.

Późną nowoczesność charakteryzują cztery główne cechy. Pierwszą z nich jest wymóg zaufania do systemów technicznych i organizacyjnych o wielkim stopniu skomplikowania, które zarazem są niezbędne dla naszego codziennego życia. Większość społeczeństwa nie orientuje się w zasadach funkcjonowania tych ogromnych, skomplikowanych systemów, ale ponieważ stanowią one kontekst, w którym odbywa się życie społeczne, to obdarzenie ich pewnym zaufaniem jest niezbędnym warunkiem zachowania poczucia bezpieczeństwa i ciągłości życia codziennego. Co zabrzmi trochę paradoksalnie to wysokie skomplikowanie systemów, wymagające znacznej specjalizacji, sprawia, że nawet eksperci nie mają pełnej wiedzy na temat ich funkcjonowania (gdyż specjalistą można być zaledwie w odniesieniu do małego fragmentu życia społecznego).

Drugą cechą charakteryzującą późną nowoczesność jest pojawienie się nowych wymiarów ryzyka, a zwłaszcza «ryzyka wyprodukowanego» w toku zmian cywilizacyjnych i technologicznych. W obecnej epoce określanej wręcz jako «społeczeństwo ryzyka»¹⁸, ryzyko, czyli odwieczna niepewność skutków podejmowanych działań czy prawdopodobieństwo zajścia jakichś niezależnych zdarzeń zyskuje nową jakość. Okazuje się, iż największym zagrożeniem dla ludzi nie jest świat przyrody, ale stworzone przez człowieka otoczenie techniczno-cywilizacyjne i jest to cena, jaką płacimy za postęp. To «wyprodukowane ryzyko» znajduje się poza kontrolą nie tylko zwykłych ludzi, ale często również ekspertów, jest trudne do określenia i nie sposób się przed nim skutecznie zabezpieczyć a z jego rozmiarów zdajemy sobie sprawę dopiero *post factum*.

¹² Ibidem.

¹³ L.Korzeniowski, *Securitologia...*, op. cit.

¹⁴ A.Skrabacz, *Bezpieczeństwo społeczne...*, op. cit., s. 81-91 i dalsze.

¹⁵ M.Leszczzyński, *Bezpieczeństwo społeczne...*, op. cit., s. 59-76 i dalsze.

¹⁶ Beck U., Giddens A., Lash S., *Modernizacja refleksyjna. Polityka, tradycja i estetyka w porządku społecznym nowoczesności*, tłum. Konieczny Jacek, Warszawa 2009, (*Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*, 1994).

¹⁷ Giddens A., *The Consequences of Modernity*, Cambridge 1990; Sztompka P., *Socjologia*, Kraków 2002.

¹⁸ Beck U., *Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, Warszawa 2002, (*Risikogesellschaft – Auf dem Weg in eine andere Moderne*, 1986).

W społeczeństwie późnej nowoczesności ryzyko ulega intensyfikacji i uniwersalizacji przybierając globalny charakter. Wiele spośród zagrożeń będących skutkiem działalności człowieka («ryzyko wyprodukowane» np.: katastrofy drogowe, ekologiczne, nuklearne, konflikty zbrojne) dotyka ludzi niezależnie od ich pochodzenia społecznego, narodowości, zamożności itp. Ponadto zmianie uległ również sposób percepcji występujących zagrożeń. Za sprawą współczesnych mediów zwiększył się znacznie dostęp ludzi do informacji o różnego rodzaju wydarzeniach, w których szczególnie dużo miejsca poświęcane jest wszelkiego rodzaju katastrofom, czy innym dramatycznym zajściom. Wiedza o tych wydarzeniach, świadomość bezradności ekspertów wobec tych zagrożeń, potęguje poczucie ryzyka.

Spółczesne są tak dalece uzależnione od ryzyka, iż wielu ludziom nie wystarczają «zwykłe» zagrożenia związane z życiem codziennym, a które można potraktować jako skutki uboczne postępu (wypadki drogowe, awarie elektrowni jądrowych, czy fabryk chemicznych). W nowoczesnych społeczeństwach organizuje się zinstytucjonalizowane formy działalności, w których ryzyko jest celem samym w sobie (na przykład wszelkiego rodzaju sporty ekstremalne, hazard). Nowoczesność staje się «kulturą ryzyka»¹⁹.

Trzecia cecha późnej nowoczesności związana jest z powszechną nieprzejrzystością, niepewnością i chaotycznością życia społecznego. Starożytne *panta rhei* w społeczeństwach nowoczesnych zyskuje nowy wymiar i intensywność. Z jednej strony wysokie zaawansowanie techniczno-organizacyjne i abstrakcyjność systemów niezbędnych dla codziennego życia, sprzyja powstawaniu różnego rodzaju niespodziewanych «błędów konstrukcyjnych». Z drugiej strony, im bardziej skomplikowane zadania, tym większe prawdopodobieństwo popełnienia błędów przez obsługujących te systemy.

Nakładanie się na siebie i krzyżowanie się wielorakich czynników będących efektem funkcjonowania skomplikowanych systemów czyni wręcz niewykonalnym zadanie przewidywania wszystkich efektów podejmowanych działań. I chociaż niepewność taka jest najbardziej typową cechą życia społecznego, to w społeczeństwie nowoczesnym ujawnia się ze szczególnym nasileniem. Rozwój wiedzy społecznej

zamiast dawać pewne rozeznanie w otaczającym świecie paradoksalnie pogłębia niepewność i nieprzewidywalność życia codziennego. Podanie do publicznej wiadomości rezultatów badań społecznych (a nawet już sam proces badawczy) częstokroć staje się motywacją dla pojawiania się nowych zjawisk zmieniając kontekst społeczny, w którym żyjemy. Poczucie niepewności i zagubienia potęguje jeszcze brak jakichś uniwersalnych schematów służących ocenie działań i sytuacji społecznych, który jest wynikiem ogromnego zróżnicowania wartości i interesów w poszczególnych grupach społecznych.

Jako czwartą cechę późnej nowoczesności wymienia się postępującą globalizację ekonomiczną, polityczną i kulturową. Zdaniem Giddensa²⁰ globalizacja jest pochodną reorganizacji przestrzeni oraz czasu wspieranych przez oddziaływanie «mechanizmów wykorzeniających» (abstrakcyjnych systemów oddzielających interakcje od specyficznych właściwości miejsca) i «refleksyjności instytucjonalnej». W dobie nowoczesności następuje rozsuwanie czasu i przestrzeni umożliwiając uzewnętrznianie relacji społecznych na nieograniczonych wręcz obszarach. Jest też globalizacja zjawiskiem dialektycznym, w obrębie którego wydarzenia na jednym biegunie rozsunętej relacji często powodują wystąpienie odmiennych czy wręcz odwrotnych zjawisk na drugim biegunie. Tak pojmowana globalizacja zakłada swoisty uniwersalizm współczesnego systemu światowego, który czasami może prowadzić do spięć pomiędzy nowoczesnymi stylami życia a tradycyjnie ustalonymi praktykami. Globalizacja oznacza, że w odniesieniu do wielu aspektów funkcjonowania abstrakcyjnych systemów nie istnieje możliwość nieuczestniczenia w przemianach, które są ich konsekwencjami. Przykładami mogą być globalne ryzyko katastrof ekologicznych (dziura ozonowa, efekt cieplarniany, niedostatek żywności, awarie elektrowni jądrowych itp.).

W teoriach modernizacyjnych eksponowana jest dość mocno rola jednostki i jej świadomości. Konstruowany jest model człowieka racjonalnego, któremu przypisywana jest tak zwana osobowość nowoczesna. Ponieważ nie ma ona charakteru uniwersalnego, ponadczasowego i ponadkulturowego M.S. Szczepański wskazuje niektóre cechy składające się na model osobowości nowoczesnej,

¹⁹ Giddens A., *Nowoczesność i tożsamość*, Warszawa 2001.

²⁰ Ibidem, S. 30-31.

właściwej dla europejskiego kręgu kulturowego i wymienia on między innymi: rozbudowaną potrzebę osiągnięcia, nonkonformizm, otwartość na nowe doświadczenia, gotowość do świadomej akceptacji zmiany, skłonność do kalkulacji, wynikająca z przekonania, iż świat człowieka jest policzalny, a wiele zjawisk z powodzeniem można przewidywać, uniwersalizm i optymizm w postępowaniu²¹. Wydaje się, iż osobowość nowoczesna, którą cechuje niskie poczucie lęku (zagrożenia) optymizm, otwartość, wiara we własne siły, tak zwana wewnętrzsterowność, mogłaby okazać się skutecznym antidotum na wyzwania stawiane przez społeczeństwo późnej nowoczesności.

W związku z powyższym, uwzględniając wielowymiarowość i wieloznaczność terminu bezpieczeństwo, warto jednakże zastanowić się nad pytaniem jak dalece bezpiecznie może czuć się młody człowiek żyjący w okresie późnej nowoczesności określanej też mianem społeczeństwa ryzyka?

3. Młodzież a bezpieczeństwo w badaniach

Kategorii społeczna młodzieży w wielu koncepcjach (w tym w omawianym powyżej ujęciu modernizacyjnym) przypisywane jest znaczące miejsce w procesach zmiany społecznej. Przypisuje się młodzieży rolę zarówno przedmiotu jak i podmiotu zmian, rolę czynnika kontestującego obecny stan rzeczy ale i innowacyjnego w procesie zmian, siłą sprawczą transformacji²². Niewątpliwie poczesne miejsce wyznaczają młodzieży również procesy globalizacji²³.

Badania przeprowadzone na ogólnopolskiej próbie młodzieży²⁴ przynoszą wyniki, które nakazują dość ostrożne podejście do zbyt optymistycznych założeń Karola Mannheim²⁵ czy Piotra Sztompki²⁶, co do roli młodzieży w kreowaniu zmiany społecznej. Dążenia i plany życiowe badanej młodzieży są raczej przeciętne. Tylko

co trzeci badany (34%) zamierzał osiągnąć wysoką pozycję zawodową, zbliżony odsetek respondentów (29%) pragnął za to życia spokojnego i bez kłopotów. Na życiu bogatym towarzysko, barwnym i pełnym rozrywek, zależało zaledwie 17% badanej młodzieży. Swoją użyteczność w sferze socjalnej zadeklarowało tylko 9% badanych, osiągnięcie sukcesu w sferze naukowej 7%, zdobycie władzy politycznej 2% a podejmowanie ważnych decyzji w gospodarce 1%²⁷.

Przewidywania młodzieży dotyczące własnej pozycji społecznej za 10-15 lat również nie emanują przesadnym optymizmem. Zdecydowana większość (66%) spodziewa się zajmować pozycję średnią, natomiast tylko jedna trzecia (32%) wysoką. Przy czym należy zwrócić uwagę, że co piąty badany (20%) spośród respondentów deklarujących aktualną pozycję swojej rodziny jako wysoką i niespełna co dziesiąty (7%) respondent określający swoją pozycję jako średnią spodziewał się obniżenia swojej pozycji w przyszłości. Budujący w tym przypadku może być fakt, iż zdecydowana większość (74%) osób zajmujących aktualnie niskie pozycje spodziewała się mimo wszystko awansu społecznego²⁸.

Jednym z czynników wywołujących poczucie zagrożenia wśród młodzieży jest bezrobocie. Blisko połowa (46%) badanych deklarowała zaniepokojenie tym zjawiskiem, niepokój ten jest skorelowany z miejscem zamieszkania respondentów i dotyczy znacznie częściej mieszkańców wsi i małych miast. Co może zabrzmieć nieco paradoksalnie, najmniej bezrobocia obawiają się uczniowie zasadniczych szkół zawodowych²⁹, zatem wysokie kwalifikacje edukacyjne wcale nie wywołują zwiększenia poczucia bezpieczeństwa na rynku pracy wśród młodzieży.

Percepcja zjawisk niepożądanych związanych z zagrożeniami przemocą w szkole była dość niska i wykazywała tendencję spadkową, było to oczywiście uzależnione od typu szkoły i najlepiej pod tym względem wypadały licea ogólnokształcące a najgorzej zasadnicze szkoły zawodowe³⁰.

²¹ Szczepański M.S., *Pokusy nowoczesności. Polskie dylematy rozwojowe*, Katowice 1992; na ten sam temat: Krzysztofek K., Szczepański M.S., *Zrozumieć rozwój. Od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*, Tychy 2002.

²² Gitling M., *Edukacja młodzieży jako fundament społeczeństwa obywatelskiego*, [w:] *Mołodziżna Polityka. Problemy i perspektywy*, Drohobycz 2011; Długosz P., Niezgodą M., *Młode pokolenie i zmiana społeczna*, [w:] *Mołodziżna polityka: problemy ta perspektywy*, Drohobycz 2012.

²³ Michno J., *Młodzież wobec wyzwań rynku pracy w globalizującej się gospodarce*, [w:] *Mołodziżna polityka: problemy ta perspektywy*, Drohobycz 2012.

²⁴ *Opinie i diagnozy nr 19. Młodzież 2010*, CBOS Warszawa 2011.

²⁵ Mannheim K., *Problem młodzieży w nowoczesnym społeczeństwie*, [w:] *Młodzież jako problem i wyzwanie ponowoczesności*, Szafranec K. (red.), Toruń 2011.

²⁶ Sztompka P., *Trauma wielkiej zmiany*, Warszawa 2000.

²⁷ *Opinie i diagnozy...*, op. cit., S. 9.

²⁸ *Ibidem*, S. 12.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, S. 38.

Kolejnym wskaźnikiem, który nie potwierdza optymistycznych założeń dotyczących roli młodzieży jako siły sprawczej transformacji, jest stosunek młodych respondentów do demokracji. W 2010 roku tylko 29% respondentów przyznawało, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów, zaś co piąty (21%) badany twierdził, iż niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne. Natomiast najwięcej osób (36%) nie potrafiło sprecyzować swojej postawy wobec demokracji. Wydaje się, iż może to być spowodowane brakiem satysfakcji z oceny dotychczasowego funkcjonowania demokracji w Polsce (aż 61% niezadowolonych) i ogólną oceną sytuacji w kraju (65% młodych ludzi uważało, że sytuacja zmierza w złym kierunku)³¹.

Niestety cytowane wyniki badań przeczą «pobożnym życzeniom» zwolenników teorii modernizacji zastąpienia osobowości *homo sovieticus* przez osobowość *homo oeconomicus*. Aż 83% badanej młodzieży stała na stanowisku, że to obowiązkiem rządu jest zapewnienie zatrudnienia każdemu, kto chce pracować, utrzymywanie niepotrzebnych stanowisk pracy po to, aby ludzie nie byli bezrobotni, popierało 45% respondentów, jedynie 13% młodych ludzi wykazało się w tym względzie postawą «nowoczesną». Ponadto zdecydowana większość respondentów (67%) postrzega rozpiętość dochodów w Polsce jako zbyt dużą. Co brzmi nieco paradoksalnie młodzież deklarująca lewicowość swoich poglądów częściej postrzegala różnice w dochodach jako zbyt małe, natomiast młodzi ludzie deklarujący orientację pravicową, jako zbyt duże³². Powyższe dane świadczą o tym, że młodzież w Polsce (podobnie zresztą jak większość społeczeństwa z klasą polityczną na czele) nie odróżnia zbyt wiele poglądów pravicowych od lewicowych, a najważniejszym (jeśli nie jedynym) kryterium jest tu stosunek do Kościoła.

Badana młodzież niezbyt lubi się zrzeszać, niewiele ponad co trzeci pytany (37%) należał do jakiejś zbiorowości zarówno formalnej jak i nieformalnej. Co zaskakujące takie członkostwo koreluje ujemnie z miejscem zamieszkania – im większa miejscowość tym rzadsza przynależność. W relacjach międzyludzkich większość (80%) deklarowała brak zaufania do innych. Pozytywnie oceniana idea

pomocy międzyludzkiej (75%) tylko połowicznie (40%) przekłada się na przekonanie iż sposobem na osiągnięcie sukcesu jest podejmowanie wspólnych wysiłków z osobami mającymi podobne problemy. Wysoki wskaźnik optymizmu co do własnej przyszłości idzie w parze z silnym poczuciem wpływu na własne życie, ale i wysokim indywidualizmem a nawet egoizmem³³.

W tym miejscu wato jeszcze zwrócić uwagę na miejsce bezpieczeństwa w systemie wartości młodzieży. Otóż jak wynika z innych badań, bezpieczeństwo rodziny cenione bardzo wysoko przez młodzież koreluje ujemnie z wolnością (gospodarczą, polityczną i nawet osobistą!) i innymi wartościami liberalnymi, natomiast pozytywnie z egalitarnymi (w szczególności z równością dochodów i podziałem dóbr według potrzeb!). Bezpieczeństwo narodowe natomiast w opiniach badanych koreluje ujemnie z wolnością gospodarczą, równością możliwości i podziałem dóbr według wkładów³⁴ [34, 263-265]. Biorąc pod uwagę fakt, że niska wolność i wysoki egalitaryzm były układem charakterystycznym dla poprzedniego systemu socjalistycznego, natomiast wysoka wolność ale niska równość są immanentną właściwością systemu demokratycznego, należy stwierdzić, iż niestety polska młodzież nie jest entuzjastycznie nastawiona do nowego systemu, traktując wolność jako zagrożenie dla bezpieczeństwa.

Powyższe wyniki, korespondujące z innymi badaniami polskimi i zagranicznymi³⁵, nie nastrajają zbyt optymistycznie ani w kwestii rozwijania osobowości nowoczesnej, ani w kwestii zapewnienia bezpieczeństwa społecznego, z racji bardzo niskiego wskaźnika bezpieczeństwa wspólnotowego.

4. Próba podsumowania

Poczucie bezpieczeństwa jest stanem subiektywnym, którego przebieg determinuje wiele czynników. Jak już wspomniano powyżej społeczeństwo ryzyka jest strukturalnie związane z brakiem pewności. Jest specyficzną kulturą ryzyka, której stanem naturalnym jest permanentna niepewność i poczucie zagrożenia i to zagrożenia wyprodukowanego. Sytuację dodatkowo komplikuje fakt, że

³³ Ibidem, S. 107-108.

³⁴ Ibidem, S. 263-265.

³⁵ Długosz P., Niezgoda M., *Młode pokolenie...*, op. cit.

³¹ Ibidem, S. 43-48.

³² Ibidem, S. 55-57.

bezpieczeństwo jako wartość, jak pokazują wyniki badań, koreluje ujemnie z innymi naczelnymi wartościami a w szczególności z wolnością. Czy zatem możliwe jest pogodzenie naturalnej potrzeby bezpieczeństwa z akceptacją społeczeństwa ryzyka?

Odpowiedź na powyższe pytanie jest skąplikowana i niejednoznaczna. Jak wynika z badań młodzież socjalizowana we współczesnym społeczeństwie wcale nie staje się automatycznie zwolennikiem nowego. Postawy młodzieży w wielu ważnych kwestiach wobec otaczającej rzeczywistości są ambiwalentne, nierzadko paradoksalne. Wymiana pokoleniowa nie jest wystarczającym warunkiem powodzenia transformacji. Dialektyczny charakter rzeczywistości społecznej sprawia, że wiele przeciwstawnych zjawisk i procesów odbywa się równoległe a jedne są przyczyną drugich, to wzmacnia poczucie niepewności i zagrożenia.

Młodzież, podobnie jak reszta społeczeństwa, w sporej części ma kłopot z odnalezieniem się w społeczeństwie ryzyka. Domaga się zapewnienia bezpieczeństwa od państwa i jego systemów. Wydaje się jednak, że zwłaszcza w skali mikro, powinna szukać tego bezpieczeństwa w małych wspólnotach i przede wszystkim w sobie. Niebagatelną rolę w tym zakresie spełnia wymóg budowania zaufania do innych, ale i wewnętrzsterowności charakteryzującej osobowość nowoczesną.